

Nr 159.

Ankom till riksdagens kansli den 29 maj 1945 kl. 12 m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner angående utredning om
statligt stöd till lokaler för fritidsverksamhet m. m.*

(3:e avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Birger Andersson m. fl.* (I: 5) och den andra inom andra kammaren av herr *H. Allard m. fl.* (II: 12), har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande riktlinjer och åtgärder för statligt stöd till fritidscentra och andra lokaler för fritidsverksamhet.

Vidare har i en inom andra kammaren av herr *G. Kempe m. fl.* väckt motion (II: 265) hemställts, att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående ekonomiskt stöd för i motionen angivna ändamål. I motionen avses stöd åt speciella fritidshus i kommunal regi.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för förslagen, får utskottet hänvisa till motionerna II: 12 och 265.

Över motionerna ha, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, *ungdomsvårdskommittén* den 1 april 1945 och *statens nämnd för samlingslokaler* den 17 april 1945 avgivit yttranden, vilka fogas såsom bilaga härtill. (*Bilaga A och B.*)

Såsom framgår av bifogade yttranden ha såväl statens nämnd för samlingslokaler som ungdomsvårdskommittén tillstyrkt utredning i det i motionerna angivna ämnet. Enligt vad utskottet inhämtat har jämväl 1941 års befolkningsutredning i en till chefen för socialdepartementet ingiven, den 16 mars 1945 dagtecknad skrivelse föreslagit, att Kungl. Maj:t snarast måtte tillkalla särskilda sakkunniga i och för allsidig utredning av frågan om gemensamhetsanläggningar och fritidscentra. *Utskottet.*

Utskottet finner angeläget, att utredning av frågan om statsunderstöd till lokaler för föreningsverksamhet och fritidssysselsättning av de olika slag, som i motionerna åsyftas, kommer till stånd. Utredningen bör omfatta även frågan om tillgodoseende av behovet av andra slag av anläggningar för kollektivt nyttjande. I den mån förslag framläggas om vidgad stödverksamhet från statens sida bör jämväl frågan om ett sammanförande av denna verksamhet under enhetlig ledning av ett statligt organ övervägas.

Bihang till riksdagens protokoll 1945. 6 saml. Nr 159—162.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen må, med bifall till motionerna I: 5 och II: 12 samt II: 265, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning av frågan om gemensamhetsanläggningar och fritidscentra.

Stockholm den 29 maj 1945.

På statsutskottets vägnar:

ALGOT TÖRNKVIST.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Lindström, Sven Larsson, Bäcklund, Bernhard Nilsson, Gustaf Karlsson, Boman, von Heland, Gillström, Emil Petersson, Gustav Emil Andersson* och *Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Bergström, Mårtensson, Viklund, Holmström, Lindholm, Sefve* och *Johansson* i Mysinge.

Bilaga A.

Till Statsutskottet.

Sedan Kungl. Maj:t genom nådig remiss anbefallt ungdomsvårdskommittén att avge utlåtande över vid 1945 års riksdag väckta motionerna I: 5 (lika-lydande med II: 12) och II: 265, får ungdomsvårdskommittén anföra följande:

Frågan om åstadkommandet av lokaler lämpliga för olika fritidsändamål har i flera sammanhang varit föremål för ungdomsvårdskommitténs uppmärksamhet. I skrivelse i januari 1943 har kommittén sålunda hemställt, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda de lånetekniska möjligheterna *att ekonomiskt stödja anläggandet av lek- och fritidsrum för ungdom i vissa hus med stort lägenhetsbestånd*. Vilket sätt, som kunde befinnas lämpligast för att främja tillkomsten av sådana lokaler, ansåg sig kommittén ej kompetent att avgöra, men tillät sig framföra vissa förslag i frågan. Utredning av de i skrivelsen framförda önskemålen tillstyrkes såväl av statens byggnadslånebyrå som av statens nämnd för samlingslokaler.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 6 november 1943 hemställde kommittén, *att det måtte uppdras åt statens nämnd för samlingslokaler att jämväl beakta frågan om tillgodoseendet av ungdomens behov av lokaler för fritidssysselsättning utom föreningssammankomsternas ram*.

I ungdomsvårdskommitténs betänkande med förslag till stöd av ungdomens föreningsliv har kommittén behandlat frågan om föreningslivets behov av lokaler, varvid kommittén bland annat framhållit det önskvärda i att den statliga stödverksamheten för byggandet eller iordningställandet av samlingslokaler väsentligt utökas och forceras, så snart förhållandena det medger. Kommittén framhöll även, att samlingslokalerna enligt kommitténs mening borde »förses med arbetsrum lämpade för skilda praktiska arbeten, exempelvis slöjd, samt med smårum lämpade för diskussioner och studie-cirklar. Ävenledes borde samlingslokalerna förses med gymnastik- och idrottsredskap på de platser, där sådan materiel saknas. Den princip, som representeras av de engelska Community Centres, borde i detta sammanhang underkastas närmare prövning med vederbörlig hänsyn tagen till svenska förhållanden.»

I ett betänkande angående nöjeslivet, som inom kort kommer att avges, har kommittén berört frågan om nöjeslivets behov av lämpliga lokaler. Kommittén har härvid framhållit, hur viktigt det är, att denna fråga inte angrips såsom ett isolerat fenomen. »Det är i stället av vikt att arbeta för att alla de varierande behov, som fritidslivet ställer på lokaler, om möjligt löses i samma grepp. Fritidscentrum, där såväl föreningslivet och bildningsverksamheten som nöjeslivet och hobbyverksamheten bland annat kan få sina lokalönskemål tillgodosedda, är sålunda enligt kommitténs förmenande den större och riktigare enhet, som lokalsträvandena ytterst bör sträva till.»

I enlighet härmed avböjer kommittén att i nöjesbetänkandet närmare ingå på hur frågan om nöjeslivets lokalfråga lämpligen bör lösas. Kommittén hänvisar till att frågan om fritidslivets lokalbehov skall tas under utförligt

överbäggande i ett betänkanö angående ungdomens fritidssysselsättning, som för närvarande är under utarbetande inom kommittén.

Utgångspunkten för ett bedömande av frågan om hur lokalerna för alla de skiftande behov, som ett rikt förgrenat fritidsliv ställer, lämpligen bör ordnas är enligt kommittén, att de unga, alltefter håg och läggning och alltefter olika utvecklingsfaser, skall ha tillgång till just de fritidssysselsättningar de önskar och vid tillfället intresserar sig för. Utifrån detta sätt att se är det lika viktigt, att de unga får möjlighet att fylla ut sina kvällar med föreningsliv och hobbyverksamhet som med nöjen och trevlig samvaro i kamratkretsen. Huvudsaken är, att ungdomen får ge utlopp för sin egen aktivitet samt att den kan hämta något av berikande, glädje och rekreation ur fritiden.

En grundförutsättning för att dessa krav skall kunna uppfyllas, är att ställa instrumenten — lokaler, lämplig inredning i ena och andra avseendet m. m. — till de ungas förfogande. Största svårigheten erbjuder därvid lokalfrågan. I föreningsbetänkandet och nöjesbetänkandet har åskådligt visats, hur dåligt beställt det är med lokalbeståndet både vad föreningslokaler och nöjeslokaler beträffar. Vad angår lokalerna för fritidssysselsättning utom föreningarnas ram så är ju denna verksamhet ännu bara i begynnande. Men också här framstår ett tydligt behov av lämpliga lokaler utöver dem, som skolorna kan ge.

Innan kommittén i fortsättningen går närmare in på frågan om vilka riktlinjer för lokalfrågornas lösning, som framstår som önskliga, vill kommittén än en gång ge uttryck åt den ur nöjesbetänkandet nyss citerade uppfattningen, att lokalfrågan med nödvändighet i största möjliga utsträckning måste lösas i ett enhetligt grepp med hänsyn till de olika behov, som fritidslivet ställer. En sådan strävan är bland annat motiverad ur ekonomiska synpunkter. Givetvis måste det vara ekonomiskt fördelaktigare att få lokaler, som rationellt kan utnyttjas så stor del av veckans timmar som möjligt i stället för lokaler, som står tomma kväll efter kväll, för att måhända användas en eller ett par kvällar i veckan. Men även psykologiska synpunkter talar för en samordning av lokalfrågan. Det måste nämligen ur alla synpunkter betraktas såsom önskligare, om den hårda avgränsningen mellan nöjesliv, föreningsliv och annan fritidsverksamhet, som man hittills kunnat iaktta, kunde fås att försvinna. Lyckligt vore därför, om nöjeslivet kunde passas in i det stora fritidssammanhang, dit det rätteligen hör. Likaså vore det lyckligt, om ungdomen utom föreningarna inte för strängt avskiljes från den föreningsanslutna såsom en sort för sig. Minsta motståndets lag tillämpad på de ungas fritidssysselsättning lär även, att det blir så mycket lättare att finna vägen från biografen till föreningen, från dansen till slöjdbänken, om de olika sysselsättningarerna rent lokalt finns i närheten av varandra.

Men ännu en deklaration vill kommittén göra. Även om de unga under pubertets- och ungdomsåren starkt känner kravet på frigörelse från familjen, följer inte härav, att det är önskligt, att de unga hundra procentigt avskiljas från de äldre, när planerna för en ungdomsverksamhet skisseras. Det vore säkerligen i stället värdefullt, om ungdomens behov av lokaler lämpade för olika fritidsändamål samordnades med motsvarande behov för befolkningen överhuvudtaget. Bland annat kan sägas, att övergången för dem som nått den ålder, då de lämpligen bör övergå från ungdomsverksamhet till annan verksamhet, under sådana förhållanden underlättas och förenklas. För den ökade kontakt och den förståelse mellan de yngre och de äldre, som det

utan tvivel vore av värde att få till stånd, skulle en fritidsverksamhet, där den ena åldersgruppens behov naturligt samordnades med den andras, vidare ha sin betydelse. Det trånga hemmet är inte endast för trångt för de unga: också barnen och de äldre känner behov av det naturliga komplement som ett fritidscentrum kan utgöra.

Ehuru diskussionerna inom kommittén kring frågan om hur önskemålen rörande fritidslokaler i detalj bör utformas ännu inte är slutförda, kan framhållas, att det inte endast är av behovet påkallat att få till stånd större centra. Det torde även framstå såsom ett önskemål för en positiv ungdomsverksamhet att söka åstadkomma en starkt decentraliserad ungdomsverksamhet.

Den ungdomens trångboddhet som tar sig uttryck i att den stora delen ungdomar bor trångt och trist och ofta saknar rörelsefrihet för med sig kravet på att det inom bekvämt räckhåll från hemmet finns ett utrymme där de unga kan hålla till med sina göromål. Så länge bostäderna är så små som de är framstår det utan tvivel som ett starkt behov att familjebostaden vidgas ut med *lek- eller fritidsrum* i fastigheterna, där husets unga — och för övrigt även barn och äldre — sida vid sida får hålla på med att reparera en cykel, pillra ihop ett modellflygplan eller måla en stol i fred för ängsliga förmaningar om att akta golvet och att inte föra för mycket väsen.

Utöver ovannämnda hobbyrum i fastigheter behövs det, i främsta rummet på större orter, något som kan rubriceras som *ungdomskafé eller träffstuga*. På denna träffpunkt skall de unga kunna dricka en kopp kaffe, spela spel — helst även utrymmeskrävande spel som ping-pong o. d. — läsa tidningar m. m. Här skall gathörnans gäng kunna slinka in och fördriva en trevlig kväll i stället för att gå och dra på gator och vägar eller stå och hänga i portgångar och på järnvägsstationer.

Bredvid den decentraliserade verksamheten hör det på orter av någorlunda storleksordning finnas centrum som kan bedriva en verksamhet av mera omfattande och fördiupad karaktär. Såsom sådana ungdomscentraler kan i vissa fall med fördel *ungdoms- och hemaärdarna* (till dessa kommer kommittén att föreslå särskilt stöd) tjäna. Ännu lyckligare vore måhända om den centraliserade ungdomsverksamheten som förut antytts inlemmades i det nöjes- och fritidscentrum som det vore önskvärt att få till stånd på en rad orter.

Vilka behov som ett fritidscentrum skall täcka, blir beroende bland annat på ortens storlek och utrustning för övrigt i dessa hänseenden. I princip kan emellertid sägas, att föreningslivet och dess behov av smårum för studie-cirklar och av större och mindre hörsalar här hör tillgodoses likaväl som nöjeslivets behov av en lokal för bio, (amatör)-teater och dans och ungdomarnas utom föreningssammanskomsternas ram behov av utrymmen för hobbyverksamhet, spel, tidningsläsning, förtäring m. m. Men också andra samhälleliga behov kanske hör lösas i sammanhanget. Badstu, daghem och lekskola, lokaler för kommunala behov, demonstrationskök och gymnastiklokal är exempel på verksamhetsgrenar som härvid kan komma i fråga. En fördel vore om fritidscentret kunde läggas i anslutning till någon park som under sommaren kunde tjäna som nöjes- eller folkpark. Idrottsplats och badanläggning kanske också bör läggas i anslutning till densamma.

De riktlinjer för lokalfrågornas lösning som kommittén i det föregående skisserat, överensstämmer sålunda i stort sett med i föreliggande motioner framförda synpunkter. Eftersom, som i det föregående antytts, frågan om

tillskapandet av fritidslokaler inte kan eller bör begränsas till att gälla endast ungdomarnas behov torde det emellertid inte framstå såsom vare sig möjligt eller ens önskligt att ungdomsvårdskommittén framlägger detaljerade förslag över hur verksamheten lämpligen bör organiseras. För utredning av den stora frågan om riktlinjer och åtgärder för statligt stöd åt fritidscentra och andra lokaler för fritidsverksamhet vill ungdomsvårdskommittén tillstyrka föreliggande motioners hemställan om tillsättandet av en särskild utredning. Härvid vill kommittén instämma i det i motion I: 5 (II: 12) gjorda påpekandet, att det, eftersom de principer för statligt stöd åt samlingslokaler som för närvarande tillämpas nästan uteslutande gäller föreningslivets lokalbehov, torde vara nödvändigt att ta hela detta spörsmål under förnyad prövning.

Såsom tidigare nämnts, är ungdomsvårdskommittén för närvarande sysselsatt med utredning av frågan om ungdomens behov av sund förströelse och lämplig fritidssysselsättning. Eftersom i detta sammanhang frågan om de önskemål beträffande olika lokaler som ur ungdomssynpunkt kan anmäla sig utförligt skall diskuteras, förutsätter kommittén, att den utredning varom i det föregående hemställts kommer att söka samarbete med ungdomsvårdskommittén för en lösning av dessa frågor.

Stockholm den 1 april 1945.

Å ungdomsvårdskommitténs vägnar:

OTTO WANGSON.

Bilaga B.

Till Riksdagens statsutskott.

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 16 mars 1945 anbefallt statens nämnd för samlingslokaler att senast den 1 maj 1945 till statsutskottet avgiva yttrande över dels den inom andra kammaren väckta motionen nr 12 (likalydande med den inom första kammaren väckta motionen nr 5), dels den inom andra kammaren väckta motionen nr 265 får nämnden, med översändande av remissakten anföra följande.

Då de ämnen som avhandlas i berörda motioner äro med varandra närbesläktade har nämnden funnit lämpligt att i anledning av remissen avgiva ett gemensamt yttrande över motionerna.

Inledningsvis får nämnden framhålla att ärenden angående den statliga lån- och bidragsgivning, som nämnden har att handlägga, omfattar anordnande — uppförande, ombyggnad eller inköp — av allenast sådana samlingslokaler, som äro avsedda att tjäna föreningslivets behov. En snäv tolkning av begreppet skulle således närmast kunna få till följd att andra än föreningsanslutna medborgare bleve uteslutna från rätten att tillgodogöra sig de förmåner, som staten erbjuder genom ifrågavarande stödverksamhet. Av naturliga skäl har dock en så restriktiv tolkning av begreppet allmänna samlingslokaler icke gjorts gällande i fråga om någon av de lokaler, som varit föremål för nämndens bedömande. Även om starkt sekteristiska strävanden alltjämt förefinnas inom vissa föreningar och föreningsgrupper torde det ligga i det moderna föreningslivets natur att föreningarna i angelägenheter, som ej beröra sammanslutningarnas interna förhållanden, söka kontakt med personer utanför organisationernas egen ram, antingen på grund av ideella eller ekonomiska intressen. Nämnden som i denna yttring hos det svenska föreningslivet ser ett av dess mest värdefulla drag, ägnat att stärka och vidga samhörigheten mellan medborgarna i ett demokratiskt samhälle, har i enlighet med denna sin uppfattning strävat efter att de lokaler, som vid tillräckligt tidig tidpunkt i förhållande till färdigställandet komma under nämndens bedömande, erhålla en sådan utformning, att de kunna tjäna som ett centrum för ortens kulturella liv och en plats där medborgarna kunna samlas till såväl överläggningar som förströelser. Otvivelaktigt är det dock i många fall synnerligen svårt att uppnå detta syfte. Den främsta orsaken härtill är förvisso att finna däri, att den organisation som skall svara för lokalens anordnande och underhåll ofta icke äger de ekonomiska resurserna för att ett i alla avseenden lämpligt lokalprojekt skall kunna förverkligas. Även om viljan härtill finnes utgör den ekonomiska risk som är knuten till utförande och drivande av anläggningar, vilka här avses, en återhållande faktor, från vilken man varken kan eller bör bortse. Det framhålles ej sällan från föreningar, som planera anordnande av samlingslokaler, att lokalens tillkomst är en förutsättning för att föreningslivet skall erhålla den stimulans som i sin tur kan giva föreningen möjlighet att finansiera bygget och driften av lokalerna. Denna synpunkt måste givetvis tillmätas stor betydelse, men den kan icke bli ensamt avgörande vid bedömandet av lokalens lämpliga storlek och utrustning; hänsyn måste härvid tagas särskilt till den

omständigheten att varje förening dock ytterst är för sin existens beroende av medlemmarnas frivilliga strävan att understödja sin organisation.

Med det anförda har nämnden velat i någon mån belysa det förhållandet att de enskilda sammanslutningarna ofta nog sakna resurser att lösa samlingslokalfrågan inom en ort; därest målsättningen blir att samtidigt skapa ett fritidscentrum av den art, som avses i motionen II: 12, äro givetvis de flesta nu existerande lokala föreningar helt enkelt ur stånd att realisera sina planer på att åstadkomma lokaler för föreningslivet.

De nu gällande bestämmelserna om statligt stöd för anordnande av samlingslokaler ha organiskt knutits till de erfarenheter som de lokalägende och lokalbyggande sammanslutningarna gjort under det sist förflutna halvsekle. Därjämte har emellertid i kungörelsen inrymts möjlighet för den på icke frivillig grund uppbyggda borgerliga kommunen att själv med stöd av statsbidrag uppträda som initiativtagare till anordnande av samlingslokaler; lokalbegreppet har dock även för kommunens del definierats såsom avseende utrymmen för föreningslivets behov.

Nämndens hittillsvarande verksamhet utvisar, att de enskilda sammanslutningarna äro mycket talrikare representerade än kommunerna bland dem som söka lösa frågan om anordnande av samlingslokaler och som härvid ansöka om statligt stöd. Till en del torde detta förhållande förklaras därav, att kommunerna i nuvarande läge på bostadsmarknaden samt med hänsyn till svårigheterna i fråga om materialförsörjningen äro benägna att uppskjuta sina eventuella lokalplaner till en senare tidpunkt. De mindre kommunernas ofta svaga ekonomiska ställning och därav föranledda svårighet att anlita avlönade befattningshavare, vilka kunna avlasta den anhopning av rutinärenden, som åvilas de kommunala förtroendemännen, utgör vidare ett skäl till att den kommunala reformpolitiken bromsas upp. Nämnden anser sig slutligen ej kunna bortse från att ytterligare en förklaringsgrund till kommunernas hittills svagt framträdande initiativlust i fråga om anordnande av samlingslokaler kan föreligga, nämligen den att kommunerna med hänsyn till lokalbegreppets utformning anse det i främsta rummet böra tillkomma de enskilda sammanslutningarna att lösa sina lokalfrågor.

Nämnden anser sig i anslutning till det anförda ha visst fog för den uppfattningen att nuvarande bestämmelser om statlig stödverksamhet för anordnande av samlingslokaler få initiativskapande betydelse framförallt för de enskilda sammanslutningarna, därvid — såsom antytts i det föregående — vissa olägenheter i fråga om lokalernas utformning och användbarhet ibland kunna uppstå. Såsom framhållits i motionen II: 12 har nämnden ock vid skilda tillfällen fäst uppmärksamheten på de nuvarande bestämmelsernas begränsade verkan, då det gäller att lösa särskilt ungdomens lokalsvårigheter; nämnden tillåter sig vidare att i detta sammanhang hänvisa till ett av nämnden denna dag till Kungl. Maj:t avgivet, i avskrift här bifogat¹ remissutlåtande i anledning av viss framställning från Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund.

I motionen II: 12 har, såvitt nämnden kan finna, vägande skäl framlagts till stöd för en förutsättningslös utredning rörande den statliga stödgivningen för anordnande av allmänna samlings- och fritidslokaler. För en dylik utredning talar ock det skälet att ett samordnande och förenhetligande synes böra ske i fråga om den stödverksamhet som förekommer på angrän-

¹ Ej tryckt.

sande områden. Nämnden har redan nu i några fall haft att utreda ärenden, vari sökts, förutom lån till anordnande av allmänna samlingslokaler, bidrag från pensionsstyrelsen för badanläggning, respektive understöd från allmänna arvsfonden. Det skulle otvivelaktigt innebära en betydande lättnad för allmänheten om ett enda organ kunde handhava den statliga understödsverksamheten på här ifrågavarande område. Nämnden tillåter sig i detta sammanhang erinra om att 1941 års befolkningsutredning i en nyligen till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse hemställt om särskild utredning i syfte att sammanföra och förenhetliga bestämmelserna rörande statlig stödverksamhet för vissa kollektiva anläggningar såsom skolor, bad- och tvättstugor m. m.

I samband med en eventuell utredning synes böra särskilt beaktas i vad mån kommunernas ökade medverkan till anordnande av lokaler kan erhållas. Såsom nämnden i det föregående framhållit torde ytterst få lokala föreningar äga förutsättningar för att utföra och driva så omfattande anläggningar, som avses i motionen II: 12; det ligger i detta läge nära till hands att, såsom understrukits i motionen II: 265, förutsätta en vittgående medverkan från kommunernas sida. Även om det kan diskuteras huruvida tidpunkten nu är inne för att skapa obligatoriska förpliktelser för kommunerna på hithörande område, synes det dock nämnden klart att de medelstora och större kommunerna icke i längden kunna undandraga sig att ekonomiskt medverka till anordnande av erforderliga samlings- och fritidslokaler åt samhällenas befolkning.

Under åberopande av det anförda får nämnden för sin del tillstyrka skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om utredning rörande statligt stöd för anordnande av samlings- och fritidslokaler, därvid utredningen synes böra vidtagas med beaktande av vad i motionerna II: 12 och 265 anförts.

I detta ärendes slutliga avgörande hava deltagit samtliga nämndens ledamöter utom herrar Gustavsson och Sundqvist.

Stockholm den 17 april 1945.

STATENS NÄMND FÖR SAMLINGSLOKALER

Ernst Eriksson.

/ *Stig Algott.*